

УДК 347.626.2:347.627

ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР ЯК СПОСІБ УНИКНЕННЯ РОЗЛУЧЕНЬ

MARRIAGE CONTRACT AS A WAY TO AVOID DIVORCE

Кобзєва Т.А.,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки юридичного факультету Сумського державного університету

Горбатко Ю.О.,

студентка юридичного факультету Сумського державного університету

Стаття присвячена дослідженню питань шлюбного контракту та перспективи його використання для регулювання майнових та немайнових відносин. Запропоновано шляхи вирішення широкого поширення норм інституту шлюбного договору в Україні.

Ключові слова: шлюбний договір, майнові відносини між подружжям, немайнові відносини, обов'язки подружжя, рухоме й нерухоме майно, зарубіжний досвід.

Статья посвящена исследованию вопросов брачного контракта и перспективы его использования для регулирования имущественных и неимущественных отношений. Предложены пути решения широкого распространения норм института брачного договора в Украине.

Ключевые слова: брачный договор, имущественные отношения между супругами, неимущественные отношения, обязанности супругов, движимое и недвижимое имущество, зарубежный опыт.

To research on marriage contract and prospects for its use to regulate property and non-property relations. The ways of solving widespread standards institute marriage contract in Ukraine.

Key words: marriage contract, property relations between spouses moral relations duties of marriage, movable and immovable property, foreign experience.

Актуальність теми. Здобуття Україною незалежності зумовило поступову активізацію ринкових відносин та утвердження приватної власності, як провідного типу власності. Такі докорінні зміни потребували відповідних змін у системі права України і це, у тому числі, не оминуло сімейне законодавство. Інститут шлюбного договору був запроваджений у 1992 році, але на практиці залишається мало застосовуваним. Це, насамперед, пов'язано з багаторічними традиціями, що утвердилися у свідомості громадян старшого покоління, і які досить критично ставляться до шлюбного договору. Таким чином, недоопрацьованість інституту шлюбного контракту на законодавчому рівні зумовлює актуальність питань щодо моделей вдосконалення його норм та подальших перспектив його практичного застосування в умовах сучасності.

Дослідженням загальних питань шлюбного контракту займалися такі відомі вчені, як В.І. Жилінкова, В.С. Гопанчук, Г.П. Цевренк, В.А. Антошкіна. Досить ґрунтовно дослідила проблему становлення інституту шлюбного договору у сімейному законодавстві у своїй дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук О.О. Ульяненко у 2003 році.

Метою даної статті є комплексне дослідження інституту шлюбного договору як засобу регулювання майнових відносин між подружжям відповідно до сімейного законодавства України. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: проаналізувати основні етапи розвитку шлюбного договору; конкретизувати поняття

шлюбного контракту; виявити особливості шлюбного договору; охарактеризувати зарубіжний досвід шлюбного договору.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 51 Конституції України, шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права та обов'язки у шлюбі та сім'ї. Цивілістична суть сімейних відносин зумовила розширення можливості їхнього регулювання безпосередньо самими учасниками [1].

Сімейний кодекс України, що набрав чинності з 1 січня 2004 року, акцентує увагу саме на договірному регулюванні таких правовідносин. Частиною другою статті 7 Сімейного кодексу України визначено, що сімейні відносини можуть бути врегульовані за домовленістю (договором) між їх учасниками. Таке договірне регулювання стосується, насамперед, шлюбного договору [4].

Поняття шлюбного договору є відносно новим для нинішнього законодавства, та відношення до нього є досить неоднозначним. При укладенні шлюбного договору чоловік і дружина змінюють правовий режим для спільно нажитого майна у зв'язку з договором. Іншими словами, все, що було ними нажито під час шлюбу, вже не стане ділитися навпіл (тобто за законом). Кожен з них буде володіти тією частиною майна, яка регулюється шлюбним договором.

Сімейне законодавство передбачає існування договірної форми майна подружжя, що врегульовано Главою 10 Сімейного кодексу України (далі – СК України), яка

має назву «Шлюбний договір». Необхідність існування законного режиму подружнього майна пов'язана з тим, що подружжя не зобов'язане укладати шлюбний договір. Статистичні дані вказують на те, що навіть у тих країнах, де інститут шлюбного договору існує давно, значна частина населення його не укладає. Насамперед, цінність шлюбного договору полягає у тому, що кожна подружня пара на власний розсуд має можливість врегулювати свої майнові відносини. Подружжя вільне у своєму виборі укладати шлюбний договір або утримуватися від цієї процедури. В останньому випадку правовий режим їхнього майна визначається відповідно до положень сімейного законодавства, що мають імперативний характер.

Отже, шлюбний договір – це правочин (угода), що укладається між нареченими або подружжям, в якому передбачаються майнові права і обов'язки подружжя, зокрема, питання, пов'язані з правом власності на рухоме та нерухоме майно, як придбане до шлюбу, так і під час шлюбу, та майно, одержане в дар чи успадковане одним із подружжя. Відповідно до ст. 92 СК України шлюбний договір може бути укладений особами (тобто нареченими), які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям. Відносно віку, з якого наречені мають право самостійно укладати шлюбний договір, то цей вік збігається зі шлюбним віком. Шлюбний договір обов'язково укладається в письмовій формі і нотаріально посвідчується. У разі порушення форми укладення шлюбного договору він буде визнаний недійсним. Перед укладенням шлюбного договору нотаріус, до якого звернулися особи, повинен роз'яснити сторонам основні положення цього договору, а також права та обов'язки сторін. До речі, посвідчити такий договір може як державний, так і приватний нотаріус. Шлюбний договір складається у трьох примірниках, кожен з яких підписують подружжя або наречені. Такий договір може бути укладений у присутності трьох свідків. Отже, після того, як шлюбний договір буде належним чином оформлений, нотаріус повинен видати кожній стороні по одному примірнику, а інший примірник зберігається у справах нотаріальної контори.

Відповідно до ч. 5 ст. 93 СК України за шлюбним договором не може передаватися у власність одному з подружжя нерухоме майно та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації. Але, звичайно, головною особливістю шлюбного договору є те, що майнові права та обов'язки подружжя можна визначати інакше, ніж це передбачено сімейним законодавством. А саме, домовитися про непоширення на майно (набуте ними за час шлюбу) принципу спільного майна і вважати його спільною частковою власністю або особистою приватною власністю кожного з них. У шлюбному договорі може також бути визначене майно, яке подружжя передає для використання на спільні потреби сім'ї, а також правовий режим майна, подарованого подружжю у зв'язку з реєстрацією шлюбу [4].

Подружжя може в договорі передбачити порядок використання належного їм майна або одному з них для забезпечення потреб їхніх дітей, а також інших осіб. Можна включити до договору пункт про те, що подружжя зобов'язується утримувати своїх непрацездатних батьків, або надавати їм певну грошову допомогу, чи надати їм конкретну кімнату, або частину будинку для проживання з подружжям тощо. Також подружжя може встановити на свій розсуд розмір часток у праві власності на майно, що буде нажите упродовж шлюбу; можливий порядок поділу майна, у тому числі і в разі розірвання шлюбу, а також порядок погашення боргів подружжя, що є спільними або особистими за рахунок спільної чи особистої (приватної) власності.

Сторони можуть включити до шлюбного договору будь-які інші умови щодо правового режиму майна, якщо вони не суперечать моральним засадам суспільства. Укладаючи шлюбний договір, подружжя може включити до

нього положення про порядок користування житлом, яке належить одному з них на праві особистої власності; про порядок звільнення житлового приміщення тим з подружжя, хто вселився в нього (в разі розірвання шлюбу), з виплатою грошової компенсації або без неї, домовитися про проживання у житловому приміщенні родичів подружжя.

Сторони можуть домовитися про надання утримання одному з подружжя незалежно від непрацездатності та потреби у матеріальній допомозі, умови, розмір та строки, в які будуть здійснюватися такі виплати. У разі невиконання одним із подружжя свого обов'язку за шлюбним договором аліменти можуть стягуватися на підставі виконавчого напису нотаріуса. Шлюбним договором може бути встановлена можливість припинення права на утримання одного з подружжя у зв'язку з одержанням ним майнової (грошової) компенсації.

Безперечно, подружжя має право за двосторонньою згодою змінити встановлені ними умови шлюбного договору. Угода про зміну шлюбного договору також посвідчується нотаріально. Одностороння зміна умов шлюбного договору не допускається. Звичайно, якщо є домовленість, то проблем не виникає, але досить часто такої згоди один із подружжя не дає. У цьому випадку на вимогу одного з подружжя шлюбний договір за рішенням суду може бути змінений, якщо цього вимагають його інтереси, інтереси дітей, а також непрацездатних повнолітніх дочки, сина, що мають істотне значення.

Подружжя має право відмовитися від шлюбного договору. Для цього необхідно подати до нотаріуса заяву про відмову від шлюбного договору. У такому разі за вибором подружжя права та обов'язки, встановлені шлюбним договором, припиняються з моменту його укладення або в день подання нотаріусу заяви про відмову від нього. Одразу після відмови подружжя від шлюбного договору починають діяти правила сімейного законодавства.

Шлюбний договір, як і будь-який інший договір, породжує певні зобов'язання сторін. Однією з підстав припинення зобов'язання є неможливість його виконання (ст. 607 Цивільного кодексу України). Тому за рішенням суду шлюбний договір може бути розірваний відповідно до ст. 102 СК України на вимогу одного з подружжя з підстав, що мають істотне значення, зокрема в разі неможливості його виконання, якщо той з подружжя, хто пред'явив відповідний позов, доведе неможливість виконання його умов [5].

Неможливість виконання може бути викликана, скажімо, у разі знищення майна, банкрутства одного із подружжя – підприємця, каліцтвом, інвалідністю, важкою хворобою, що само по собі виключає можливість виконати одному з подружжя умову, яку за шлюбним договором він має виконати.

Дослідження сучасного стану шлюбних договорів в Україні показали, що вони використовуються доволі рідко – лише 10% осіб, що вступають у шлюб, заключають шлюбний договір. Якщо у Європі кожна третя шлюбна пара заключає шлюбний договір, а в США – кожна друга пара, то в Україні за рік не більше 300 сімей підписують шлюбний договір. Як показує практика, шлюбний договір у нашій країні заключають здебільшого жителі мегаполісів, а саме – підприємці, політики, актори, співаки [3, с. 103].

За кордоном дещо інший підхід. Юристи визнають неможливість примусового виконання багатьох пунктів шлюбного договору суто особистого характеру, однак не надають цій обставині вирішального значення. Вважається, що шлюбний договір дозволяє подружжю (нареченим) точніше сформулювати свої очікування від шлюбу; визначити характер своїх майбутніх взаємин з іншими особами тощо. У зв'язку з цим такі положення включаються до договору для стимулювання належної поведінки подружжя у шлюбі, а не для примусового їх виконання [2, с. 9].

У різних країнах шлюбний договір має свої особливості, але основна мета шлюбного договору – надати подружжю достатньо широкі можливості для визначення в шлюбі своїх майнових і немайнових відносин.

Зараз шлюбний контракт найбільш поширений у країнах Західної Європи, Америці та Канаді. У сучасному зарубіжному законодавстві подружжю пропонуються різні варіанти шлюбного договору. У законах більшості європейських держав часто зазначено, що положення шлюбного договору не повинні скасовувати обов'язки взаємної вірності, допомоги та підтримки, обмежувати їх особисті права і обов'язки по вихованню та утриманню дітей.

У греків поширений контракт про співжиття, що є аналогом шлюбного договору. Він укладається між подружжям, які мають намір «узаконити» свої відносини, але поки не планують укладати офіційний шлюб. Тобто, такий контракт оформляється і діє тільки до весілля. Після того як пара зареєструє свої стосунки офіційно, документ втрачає свою дію. Законодавство Греції уточнює, що контракт про співжиття не може бути укладений між людьми, які вже перебувають у шлюбі, між родичами, а також між усиновленими та усиновлювачем.

Поняття шлюбний договір в США існує досить давно і є загальновизнаним способом закріплення майнових прав, свобод та відповідальності за кожен особу, яка готується вступити в законні шлюбні відносини. Шлюбний договір в США полягає та регулює не тільки майнові права та

зобов'язання, але також регламентує інші правові відносини. Так, він може містити умови, що визначають положення в разі виникнення спорів по відношенню до дітей, сплати аліментів і інших шлюбних відносин між подружжям. Також шлюбний договір в США є угодою між законним подружжям, за яким одна сторона може накласти на себе певні зобов'язання по утриманню другої сторони на весь період шлюбних відносин. У разі розірвання шлюбних відносин сторона може повністю або частково втратити певне майнове, так і можливе інше право, передбачене сімейним законом.

В Україні шлюбний договір ще не знайшов широкого поширення, що в більшості своїй викликано недостатнім врегулюванням з боку держави. Це проявляється в тому, що українські громадяни не бачать надійності в укладенні шлюбного договору, а також всебічної підтримки з боку держави при порушенні одним із подружжя умов договору.

Висновки. Для більш широкого поширення норм інституту шлюбного договору в Україні пропоную такі раціональні рішення:

1) надання безкоштовних консультацій по розширенню кругозору в сфері шлюбного договору співробітниками органів РАЦСу і нотаріальних контор як серед подружніх пар, так і серед неодруженої молоді;

2) необхідно розширити ряд майнових і немайнових відносин, які можуть підпадати під врегулювання шлюбним договором.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 // Відомості Верховної Ради України. – 23 липня 1996. – № 30. – ст. 141.
2. Мальцев И. Брачный контракт : Заключение брачного контракта: экзотика или необходимость // Юридическая практика. – 11 января 2001. – 9 с.
3. Римаренко І. Шлюбний договір в Україні: за і проти / І. Римаренко // Сучасні питання економіки і права. – 2013. – № 1. – С. 102–105.
4. Сімейний Кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21–22. – Ст. 135.
5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (станом на 5 вересня 2012 року). – С. : ТОВ «ВВП Notis». – 2012. – 344 с.